

MAKAI JÁNOS

A Szuzdali Fejedelemség külpolitikája a 12. század 30–50-es éveiben

Északkelet-Oroszországot a 12. században előbb rosztovi, majd rosztov–szuzdali, szuzdali, vlagyimir–szuzdali, végül pedig vlagyimiri földnek, illetve fejedelemségnek nevezték. A „szuzdali föld” kifejezés – az önállóság megszerzésétől kezdve helyesnek tartjuk a Szuzdali Fejedelemség terminus használatát is – V. A. Kucskin véleménye szerint a 12. század 30-as éveitől korábban nem jelent meg, a század közepére viszont Szuzdal lett a legjelentősebb város, és az egész területet nem rosztovinak, hanem szuzdalinak kezdték nevezni.¹

A 12. század elején, amikor Északkelet-Oroszország még dél–orosz fennhatóság alatt állt, Vlagyimir Mohomah fiát, a későbbiek során igen gyakran Dolgorukijként emlegetett Jurijt küldte oda. Minthogy fejedelemségének első éveiben Jurij még kiskorú volt, Monomah egy másik Jurijt állított mellé,² Georgij Simonovics kijevi bojárt, aki fia helyett a területet irányította.³ Nagykorúsága elérése után – egy rövid időszaktól eltekintve – Jurij Vlagyimirovics előbb a kijevi fejedelem helytartójaként, majd szuverén uralkodóként haláláig közben tartotta az északkeleti ügyek intézését.

A rosztov–szuzdali terület Kijevtől való elszakadásával kapcsolatban több nézet alakult ki, melyek közül V. A. Kucskiné, illetve A. Ny. Naszonové áll a legtávolabb egymástól. Kucskin szerint már Vlagyimir Monomah halálával (1125) megszűnt a rosztovi föld függése Dél-Oroszországtól, s Jurij Dolgorukij szuverén fejedelem lett.⁴ Naszonov viszont úgy vélte, hogy a rosztovi föld még a 12. század 40-es éveiben sem szabadult fel Kijev politikai gyámkodása alól.⁵ A magunk részéről az elszakadás időpontját tekintve B. A. Ribakov álláspontját tartjuk a leginkább elfogadhatónak, mely szerint a Rosztov–Szuzdali Fejedelemség Kijevtől a többi orosz területtel együtt, 1132–1135 között különült el,⁶ bár a tárgyalt időszak eseményeinek ismeretében ezt a nézetet is némiképpen korrigálnánk.

1132-ben Msztyiszlav Vlagyimirovicsot Jaropolk Vlagyimirovics váltotta fel a kijevi trónon. Kettőjük korábbi megállapodása értelmében Perejaszlavlot Msztyiszlav fia, Vszevolod kapta. Perejaszlavra Jurij Dolgorukij is pályázott, és Vszevolodot elűzte onnan. Jaropolk azonban elhívta Jurijt a városból, majd Izjaszlav Msztyiszlavicsot küldte fejedelemnek. 1134-ben Jurij mégis megszerezte Perejaszlavlot, méghozzá úgy, hogy cserébe egyebek között Szuzdalt és Rosztovot átadta Jaropolknak. Ezúttal viszont az Olgovicsok nem nyugodtak bele a változásba, s a kijevi fejedelem engedményre kényszerült: Perejaszlavl élére egy másik öccsét, Andrejt állította. Jurij visszatért Északkelet-Olaszországba, s úgy tűnik, tudomásul vette, hogy kudarcát nem Jaropolk okozta, mert 1135-ben már vele és más fivéreivel együtt harcolt az Olgovicsok ellen.⁷

Véleményünk szerint a fenti események ismertetése bizonyítja, hogy Jurij Dolgorukij még Msztyiszlav Vlagyimirovics halálának évében (1132-ben) sem szakította el az északkeleti területeket Kijevtől. Ha szembe is fordult Msztyiszlav utódával, Jaropolkkal, nem vonta ki magát annak hatalma alól. A nézeteltéréseket közte és Jaropolk között távolról sem a Rosztov–Szuzdali Fejedelemség függetlenségi törekvései, sokkal inkább a nemzeti rangsorrend betartása körül támadt bonyodalmak okozták. Jurij legfőbb politikai célja a kijevi trón megszerzése volt, s ehhez Perejaszlavlot mint ugródeszkát kívánta felhasználni. A Rosztov–Szuzdali Fejedelemség csak azután lett igazán fontos a számára, hogy ideiglenesen le kellett mondania Dél-Oroszországgal kapcsolatos terveiről, és vissza kellett térnie eredeti oblasztyába. Ezért Ribakov megállapítását

úgy módosíthatjuk, hogy az északkeleti területek nem 1132–1135 között, hanem 1135 után szakadtak el Kijevtől, s tanulmányunkban azt vizsgáljuk, mi jellemezte ennek az önállóvá vált területnek a külpolitikáját első fejedelmének uralkodása idején, tehát a 12. század 30-as éveitől a század 50-es éveig.

Amíg Jurij állt a Szuzdali Fejedelemség élén (1157-ig), a külpolitikát elsősorban a Kijev és Novgorod feletti ellenőrzés megszerzésére való törekvés jellemezte. Azonban Vlagyimir Monomah ezen fia nem véletlenül kapta a Dolgorukij, azaz a Hosszúkezű ragadványnevet, ti. uralkodása alatt szinte valamennyi óoroszlánd állam ügyébe beavatkozott. Novgorod és Szuzdala között már 1134–1135-ben konfliktus robbant ki. Az előbbi volt a támadó fél,⁸ a következő évek eseményei viszont kedvezően alakultak a szuzdali fejedelem szempontjából. 1136-ban Vszevolod Msztyiszlavics fejedelmet a novgorodiak, pszkoviak és ladogaiak részvételével tartott vecse döntése értelmében családjával együtt a püspöki palotába zárták, ahol csaknem két hónapig harminc fegyveres őrizte. Ezután felszólították, hogy távozzon. Előtte azonban közölték vele, mivel vádolták meg, s a vádpontok között az is szerepelt, hogy 1135-ben gyáván viselkedett a szuzdaliakkal vívott ütközetben.⁹ Valamennyi pontot elolvasva, nekünk úgy tűnik, Vszevolod koncepciós eljárás áldozata lett. Hasonló vádakot az óoroszlánd fejedelmek többsége ellen fel lehetett volna hozni. Azonban a vecse meglehetősen radikális fellépése elsősorban nem az uralkodó személye ellen irányult. Arra a fejedelmi tisztséggel kapcsolatos novgorodi elvárások és a tényleges helyzet közötti ellentmondás miatt került sor.

A Vszevolod Msztyiszlavicsot követő novgorodi fejedelmek szerepét illetően elentétes nézetek alakultak ki. Az egyik szerint hadvezér lett, tehát csak katonai feladatai maradtak meg,¹⁰ míg a másik feltételezi, hogy 1136-tól a fejedelem kezében a teljes végrehajtó hatalom összpontosult, a poszadnyik (helytartó) tisztség pedig a fejedelmi tevékenység ellenőrzésének szerve lett.¹¹ Mindenesetre Vszevolodnak, az akkori kijevi fejedelem unokaöccsének az elűzése egyfajta fordulópontot jelentett a Dél-Oroszlándhoz fűződő viszonyban is. Az önállóvá vált novgorodi állam nem került a fejedelmi nemzetség egyetlen ágának uralma alá sem, a szó szoros értelmében nem is kerülhetett, mert a novgorodi fejedelmi cím közel sem jelentett olyan hatalmat, mint például a szmolenszki vagy a csernyigovi. A kijevi, szuzdali és más uralkodók gyakorta próbálták meg saját jelöltjeiket a novgorodi trónra juttatni, de ezek mögött a törekvések mögött sok esetben egyszerűen presztízszempontok húzódtak meg.

Vszevolod Msztyiszlavics elűzése után a csernyigovi Szvjatoszlav Olgovics, Dolgorukij későbbi szövetségese lett a novgorodi fejedelem. A kedélyek azonban nem csillapodtak le, mert Szvjatoszlav ellen merényletet követtek el, Vszevolod pedig Pszkovra támaszkodva próbálta meg visszaszerezni elvesztett pozícióját, de 1138 elején meghalt. A szuzdali fejedelemnek a novgorodi eseményekkel kapcsolatos álláspontjára rávilágít a Novgorodi Első Évkönyvnek az a részlete, mely szerint nem volt béke sem a pszkoviakkal, sem a szuzdaliakkal, sem a szmolenszkiekkel, sem a polockiakkal, sem a kijeviekkel,¹² vagyis Jurij ekkor a Msztyiszlavicsok (Nagy Msztyiszlav kijevi fejedelem – 1125–1132 – utódai) szövetségese volt Csernyigov ellenében.

A Msztyiszlavicsokkal való együttműködés Jurij számára novgorodi politikája első sikerét hozta meg, minthogy Szvjatoszlavot 1138 áprilisában elűzték a városból, s a következő fejedelem éppen az ő fia, Rosztyiszlav Jurjevics lett.¹³ A fenti forrásból a pálfordulás okát is megtudhatjuk: Novgorodban nagy drágaság volt,¹⁴ következésképpen a lakosság egy része éhezett. Ezt a szövetségeseik minden bizonnyal blokád segítségével érték el.¹⁵ Novgorod ellátásának problémáját leginkább a Szuzdallal kötött szövetség tudta megoldani. Az északkeleti gabona jelentősége a Novgorod számára kritikus években igen nagy volt. Ebben az összefüggésben érthető, hogy a novgorodi

kereskedők, akik érdekeltek voltak a novgorod–szuzdali kereskedelem bővítésében, aktívan részt vettek az 1136–1138. évi eseményekben. Politikai szempontból pedig a Szuzdallal kötött szövetség kompromisszumot jelentett Csernyigov támogatói és a Msztyiszlavicsok hívei között.¹⁶

1139-ben Szuzdal szempontjából Kijevben, majd ennek következtében Novgorodban meglehetősen kedvezőtlen változások történtek. Februárban meghalt Jaropolk kijevi fejedelem, akit Dolgorukij másik bátyja, Vjacseszlav követett a trónon. A Monomah-ág rangidős képviselőjét azonban a csernyigovi Vszevolod Olgovics szinte a szó szoros értelmében kifüstölte Kijevből, és egészen 1146-ig ellenőrzése alatt tartotta a Kijevi Fejedelemséget.¹⁷ A dél-oroszországi eseményekről értesülvén, Dolgorukij hadjáratot akart indítani Vszevolod ellen. Szmolenszk lett a csapatok gyülekezési helye, ide várta fiát, Rosztyiszlav novgorodi fejedelmet is az észak-nyugati egységekkel. A novgorodiak azonban megtagadták a támadásban való részvételt, mire Rosztyiszlav Szmolenszkbe menekült. A szuzdali fejedelem ilyen körülmények között nem vállalta a Vszevoloddal való összeütközést, és bosszúból a novgorodi elutasítás miatt feldúlta Novij Torgot.¹⁸

Rosztyiszlav Jurjevics távozása után nem volt akadálya annak, hogy ismét Szvjatoszlav Olgovics, ezúttal mint a kijevi fejedelem fivére legyen a novgorodi fejedelem (1139. december). Rövid ideig úgy tűnt, visszaáll a Kijevtől való függés, mivel megkezdődött a Csernyigov-ellenes előkelők üldözése. A megtorlás során hét bojár példál kiadtak Vszevolod Olgovicsnak, hárman Szuzdalban kerestek menedéket. 1141-ben újabb fordulat következett be. Ekkor a kijevi fejedelem a fivérét a fiával kívánta felváltani Novgorod élén, de nemcsak ez az elképzelés nem sikerült, hanem – nyilván bosszútól tartva – még Szvjatoszlav is elmenekült. Hívével, Jakun poszadnyikkal, aki még Szvjatoszlav első távozása után is megtarthatta tisztségét, kegyetlenül leszámoltak. Rajta később Dolgorukij megkönyörült, és Szuzdalba vitette.¹⁹

Szvjatoszlav Olgovics második menekülése után, 1141 novemberében ismét Rosztyiszlav került a novgorodi trónra. A novgorodiak ugyan Dolgorukijnak ajánlották fel a fejedelmi címet, de ő ezúttal is elsőszülött fiát küldte el.²⁰ A Csernyigov és Szuzdal közötti lavírozás tehát folytatódott, s emiatt sem megalapozatlan az a feltételezés, hogy a fejedelmi hatáskör szűkítésére törekvő novgorodi hatalmi tényezők aligha gondolhatták komolyan a hatalomra vágyó Jurijjal való együttműködést. Az északkeleti Lavrentij-évkönyv ebben a vonatkozásban pontosítja a Novgorodi Első Évkönyvben található adatokat. Egyrészt azt közli, hogy a novgorodiak meghívása nem csak Dolgorukijnak szólt, az előbbieket is kérték tőle, vagy ő maga menjen, vagy a fiát küldje el fejedelemnek, másrészt megtudhatjuk, miért fordultak kizárólag a Rurik-dinasztia szuzdali ágához: Novgorod sehonnan sem kapott gabonát.²¹

Jurij Dolgorukij ezúttal is csak igen rövid ideig tudta befolyása alá vonni a novgorodi ügyeket. A Novgorodi Első Évkönyv szerint a város lakói (általában nehéz a szövegből kihámozni, pontosan kikről van szó, ez esetben nyilván a Szuzdal-ellenes csoportosuláshoz tartozókról) letartóztatták Rosztyiszlav Jurjevicsét, és négy hónapra a püspöki palotába zárták. Miután az új fejedelem, Szvjatopolk Msztyiszlavics megérkezett, Rosztyiszlavot visszaengedték apjához. Ha figyelembe vesszük, hogy Rosztyiszlav 1141. november 26-án lett novgorodi fejedelem, és feltételezzük, hogy Szvjatopolknak a városba történő bevonulása (1142. április 19.)²² után azonnal eltávozhatott, a négy hónapos fogság miatt arra a következtetésre jutunk, hogy Dolgorukij fia talán még egy hónapig sem állt Novgorod élén. Úgy tűnik, Szvjatopolk már fivére, az 1136-ban elűzött Vszevolod halála után megpróbálkozott a novgorodi fejedelmi cím megszerzésével, de ez még a pszkoviak támogatásával sem sikerült neki.²³ 1142-ben annak köszönhette a sikerét, hogy sógora, Vszevolod kijevi fejedelem megállapodást kötött

vele és testvéreivel, melynek értelmében Szvjatopolké lett a novgorodi „trón”.²⁴ A Msztjiszlavicsok (összesen négyen) megszakítás nélkül 1154 végéig vagy 1155 elejéig álltak Novgorod élén.²⁵ Kormányzásuk egész időszaka azon régi szokások resturációjának benyomását kelti, melyeknek az 1136-os felkelés vetett véget.²⁶

A szuzdali fejedelem 1142 után sem helyezkedett semleges álláspontra Novgoroddal kapcsolatban, s az évtized második felétől a szuzdali–novgorodi viszony már ellenségessé vált. 1147-ben Jurij elfoglalta Novij Torgot és a Mszta folyó melletti területet.²⁷ 1148-ban Nifont novgorodi püspök Északkelet-Oroszországba utazott a feszült helyzet rendezése érdekében, de nem sikerült békét kötnie Jurijjal. Ekkor már Izjaszlav Msztjiszlavics volt a kijevi fejedelem (1146–1154), aki éppen 1148 őszén állította fiát, Jaroszlávot Novgorod élére.²⁸ Izjaszlav nehezményezte, hogy Jurij Novgorod-ellenes politikát folytat (elveszi az adókat, veszélyezteti az utak biztonságát), s elhatározta, hogy fellép ellene.²⁹ Izjaszlav még 1148 folyamán megérkezett Novgorodba, ahol Jaroszlav fogadta. A városban lelkesen üdvözölték, s ő fiával együtt olyan intézkedéseket tett, melyek tovább fokozták népszerűségét: lakomát rendezett a novgorodiaknak, majd a következő napon a vecse összehívására került sor. Ezután a novgorodiak, a pszkoviak és a karjalaiak a fejedelemmel együtt vonultak a Jurij Dolgorukij elleni harcba.³⁰

Az 1149. év elejének háborús eseményeit a források egymástól eltérően ismeretik. A Lavrentyij-évkönyv csak annyit ismer el, hogy Izjaszlav csapatai Uglecse Poljéig jutottak el,³¹ a szuzdali veszteségekről nem tesz említést. Az Ipatyij-évkönyvben viszont részletes leírás található. Eszerint Izjaszlav az északi erőkkal a Medvegycia folyó torkolatához vonult, ahol csapataival fivére, Rosztyiszlav Msztjiszlavics szmolenszki fejedelem csatlakozott hozzá. onnan vízi úton, a Volgán Ksznyatynhoz mentek. Miután Jurijjal nem sikerült megegyezni, Izjaszlav és Rosztyiszlav területeket foglalt el a Volga mindkét partján, és Uglecse Poljéhoz vonult, majd tovább, a Mologa folyó torkolatához, ahonnan csapatokat küldtek Jaroszlav elfoglalására. Ez utóbbi, úgy tűnik, nem sikerült, viszont sok foglyot ejtettek. A hadjárat időjárásvoltozás miatt fejeződött be. Rosztyiszlav Msztjiszlavics visszatért Szmolenszkbe, Izjaszlav Msztjiszlavics pedig Novgorodba.³² A Novgorodi Első Évkönyv az Ipatyij-évkönyv adatait azzal egészíti ki, hogy a Volga mentén hat kisvárost (esetleg kisebb erődöt: gorodok) sikerült bevenni, és 7000 foglyot ejteni.³³

Véleményünk szerint a Lavrentyij-évkönyv egyszerűen elhallgatja az ellenséges koalíció által elért eredményeket, míg a másik két forrás felnagyítja azokat. Furcsa, hogy a harcias Jurij Dolgorukij védelmi lépéseiről vagy ellentámadásáról egyetlen adat sem maradt fenn. A Msztjiszlavicsok által a Szuzdali Fejedelemségre mért csapás nem volt jelentékeny, sőt úgy tűnik, hogy a támadás nem is érte el a célját. 1149-ben a torszoki és a Mszta melletti területek adóját, hiszen a küzdelem elsősorban ezért folyt, Jurij nem adta vissza. Arra csak a következő évben, 1150-ben került sor.³⁴

1149 nyarán fordulat következett be, ugyanis ekkortól Dolgorukij indított hadjáratokat Kijev, illetve Izjaszlav Msztjiszlavics ellen. A szuzdali külpolitikában a Novgorod fölötti (részleges) ellenőrzésre irányuló törekvések háttérbe szorultak. Csak az Izjaszlav 1154 novemberében bekövetkezett halála utáni események biztosítottak újabb lehetőséget Jurij számára a novgorodi helyzet befolyásolására. Amikor Izjaszlav meghalt, Novgorod élén öccse Rosztyiszlav állt. Rosztyiszlav Kijevbe ment, hogy átvegye bátyja helyét, s maga helyett fiát, Dávidot tette meg fejedelemnek. A novgorodiak azonban hamarosan „utat mutattak” Dávidnak, mert Rosztyiszlav nem kötött velük szerződést, vagyis a fia nem megegyezés alapján került a terület élére, és Nifont püspök vezetésével követséget küldtek Északkelet-Oroszországba. Dolgorukijjal abban állapodtak meg, hogy Msztjiszlav Jurjevics lesz az új fejedelem.³⁵

1155 elején Msztyiszlav már Novgorod élén állt, s azért, hogy apja 1155 tavaszán kijevi fejedelem lett, némileg meg is szilárdult a helyzete. A hatalmi csoportosulások közötti belső harc azonban nem szűnt meg. Szugyilától hamarosan elvették a poszodnyik tisztséget, és Jakunnak adták. Minthogy az előbbi a csernyigovi Szvjatoszlav második novgorodi fejedelemsége idején (1139–1141) Szuzdalba menekült, az utóbbi pedig az Olgovicsok híve volt,³⁶ Jakun megválasztása minden bizonnyal a megnövekedett szuzdali befolyást kívánta ellensúlyozni. 1157-ben megmozdulás kezdődött Novgorodban, melynek során a szuzdali orientáció hívei alulmaradtak, Msztyiszlav elmeneült a városból. Ezeket az eseményeket a Novgorodi Első Évkönyv és a Lavrentyij-évkönyv is előbb közli, mint Jurig halálhíré.³⁷ A sorrend fordítva logikusabbnak tűnik, tehát feltételezhető, hogy Msztyiszlav elűzésére apjának Kijevben bekövetkezett halála adta meg a lehetőséget.

A fenti események alapján Jurij Dolgorukij novgorodi politikáját két aspektusból lehet megközelíteni. A szuzdali fejedelem egyrészt az általa adófizetésre kötelezettek számát kívánta Novgorod kárára növelni. Ezzel a kiépülőben levő északkeleti állam érdekeit is szolgálta. Másrészt azonban novgorodi befolyása erősítésével az Olgovicsok és a Msztyiszlavicsok pozícióit akarta gyengíteni. Erős ütőkártya volt a kezében (a szuzdali gabona), de fiait még így is csak egy-egy rövid időszakra sikerült a novgorodi fejedelmi székbe juttatnia. Az a kísérlete pedig, hogy a novgorodi fegyveres erőket bevonja a kijevi trónért folytatott harcokba, csúfos kudarcot vallott. Novgorod ekkor már önálló állam volt, s ha a különböző uralkodók vagy hatalmi csoportosulások rá is erőszakolták jelöltjeiket, az még nem jelentette azt, hogy az ilyen fejedelem jelentős hatalmat kapott. Ráadásul a beavatkozásra sok esetben az adott alkalmat, hogy a novgorodi előkelők között is küzdelem zajlott a fejedelmekkel kötendő szövetség kérdésében. Jurij Dolgorukij novgorodi politikája egyébiránt nemcsak egyéni elképzeléseit tükrözte, mivel fia, Andrej Bogoljubszkij is ezt az irányvonalat képviselte, igaz, drasztikusabb módszerek alkalmazásával.

Jóval bonyolultabb feladatot jelent Dolgorukij kijevi politikájának bemutatása. Egyes megnyilvánulásait már érintettük, s úgy véljük, részletes ismertetését Vszevolod Olgovics halálának évétől (1146) érdemes kezdeni. Attól kezdve, hogy (Vszevolod öccse, Igor Olgovics fölött aratott győzelme után) Izjaszlav Msztyiszlavics 1146-ban megszerezte Kijevet, Dolgorukij ellenségesen viszonyult hozzá. Először Szvjatoszlav Olgovicsnak nyújtott segítséget, akinek erre nagy szüksége volt, mert nem csak Izjaszlávval került szembe, hanem unokatestvéreivel, a Davidovicsokkal és unokaöccsével, Szvjatoszlav Vszevolodovicsal is. 1147-ben azonban a Davidovicsok és az Olgovicsok kiegyeztek egymással, s valamennyien Jurij szövetségesei lettek. Ezért 1147-ben és 1148-ban a kijevi fejedelem hadjáratot vezetett a csernyigovi földre, jelentős veszteségeket okozva az ellenséges koalíciónak. Mivel Jurij nem nyújtott segítséget a fenti támadások idején, a Davidovicsok és az Olgovicsok békét kötöttek Izjaszlávval (1148), de a Szuzdali Fejedelemség elleni 1149. évi háborúban nem léptek fel hatékonyan Dolgorukijjal szemben.³⁸ A csernyigovi fejedelmek tehát kénytelenek voltak védekezni Izjaszlav ellenében, aki – elsősorban Perejaszlavra, Szmolenszke és Volhíniára támaszkodva – nagyobb katonai erőt tudott felvonultatni.

1149-ben módosultak az erőviszonyok, ettől az évtől kezdve ugyanis Jurij Dolgorukij hadjáratokat indított Kijev ellen, s Izjaszlav több alkalommal védekezésre, sőt menekülésre kényszerült. Dolgorukij 1149. évi támadására az szolgáltatott ürügyet, hogy Izjaszlav elűzte Dél-Oroszországból Rosztyiszlávot, Jurij legidősebb fiát. Azért tekinthetjük ezt az eseményt ürügynek és nem oknak, mert éppen apja nem adott neki volosztjot a Szuzdali Fejedelemségben, mire Rosztyiszlav Izjaszlávhoz fordult, aki kisebb jelentőségű területek élére állította. Ezúttal mindössze annyi törént, hogy a kijevi

fejedelem – miután árulásra gyanakodott – leváltotta egyik helytartóját.³⁹ Rosztyiszlav visszatért Szuzdalba, és apját támadásra biztatta, kijelentve, hogy Jurijt „akarja” az egész orosz föld (Dél-Oroszország). A szuzdali fejedelem ezt nyilván örömmel hallotta (még akkor is, ha távolról sem felelt meg a valóságnak), és sérelmezte, hogy neki, valamint gyermekeinek nincs része, azaz részfejedelemsége az orosz földön.⁴⁰

Dolgorukij a nemzeti rangsorrendben elfoglalt helyére alapozhatta igényét, amelyet elvileg még a kijevi fejedelem is elismert. Erre vonatkozóan az Ipatyij-évkönyv az 1148. évnél fontos párbeszédet tartalmaz. A volosztyra aspiráló Rosztyiszlav ebben elismeri, hogy Izjaszlav a legidősebb Vlagyimir Monomah unokái közül, aki viszont így válaszol: „valamennyiunktól idősebb a te atyád, de nem tud velünk élni”.⁴¹ Ha pusztán az életkort hasonlítjuk össze, megállapíthatjuk, Izjaszlav állítása nem felelt meg a valóságnak, hiszen nem számolt másik nagybátyjával, Vjacseszlávval, aki néhány évvel később azt üzentte Jurijnak, hogy ő már szakállas volt, amikor öccse megszületett.⁴² Ebből az következik, hogy Vjacseszlav legalább 15–17 évvel volt idősebb Jurijtől, de egyáltalán nem tekinthető tudatlanságnak, hogy Izjaszlav nem számolt vele. Vjacseszlav ugyanis igen békés tagja volt a Rurik-dinasztiának, akivel az egymást követő kijevi fejedelmek időnként megalázó módon bántak. A nemzeti rangsorrendben tehát az említett időszakban a származást tekintve Vjacseszlav Vlagyimirovics, Jurij Vlagyimirovics és Izjaszlav Msztyiszlavics foglalta el a legelőkelőbb pozíciót, az erőviszonyokat tekintve viszont éppen fordított volt a helyzet. Dolgorukij arra törekedett, hogy az elsőség szimbólumát, a kijevi trónt megszerezze. Minden bizonnyal erre utalt Izjaszlav, amikor azt állította, hogy Jurij nem tud velük (a Msztyiszlavicsokkal) élni, vagyis nem hajlandó az adott hatalmi viszonyokat elfogadni.

Dolgorukij mozgósította a szuzdali csapatokat, a kunok segítségét kérte, és 1149 nyarán a csernyigovi fennhatóság alatt élő vjaticsok területén keresztül Izjaszlav ellen vonult. Ez a lépés megosztotta a csernyigovi föld fejedelmeit: a Davidovicsok (Vlagyimir és Izjaszlav) nem szegtek meg Izjaszlav Msztyiszlavicsnak tett esküjüket, az Olgovicsok azonban áttáltak Jurij oldalára.⁴³ Szvjatoszlav, Novgorod Szeverszkij fejedelem 1148-ban csak kényszerűségből kötött békét Izjaszlávval, s amikor az utóbbi fejedelmi tanácskozást hívott össze Gorogyec Osztyorszkijba, a Szuzdal elleni támadást előkészítendő, Svjatoszlav el sem ment, a háborúban való részvételt pedig gyakorlatilag szabotálta.⁴⁴ Oleg másik leszármazottjának, az igen ambíciózus Svjatoszlav Vszevolodovicsnak a pálfordulásairól egy külön tanulmányt lehetne írni, ez azonban itt nem lehet célunk, mert ő az eseményeknek egy ideig csak mellékszereplője volt.

Jurij fejedelem Jarisev és Sztaraja Belovezsa érintésével Perajaszlav felé vonult. Izjaszlavnak küldött üzenetében sérelmeit hangoztatta: enokaöccse megtámadta őt, területeket foglalt el (nyilván az 1149 elején lezajlott eseményekre utalt), valamint elvette tőle a rangidőséget (a nemzeti rangsorrendben az első helyet), de mindössze Perejaszlav átengedését kérte fia számára. Jarisevben Svjatoszlav Olgovicssal találkozott, aki röviddel azután csapatait egyesítette a szuzdali erőkkal. Svjatoszlav Vszevolodovics és a kunok csatlakozására a Szupoj folyónál került sor. Izjaszlav szintén koalíciót szervezett, és nem volt hajlandó engedményt tenni a szuzdali fejedelemnek, holott még hívei és szövetségesei is erre biztatták. Először a kijeviek szólították fel a meggyezésre, majd a perejaszlavlai püspök próbálta meggyőzni. Izjaszlav Davidovics, saját fivére (Rosztyiszlav, Vlagyimir és Jaropolk), fia (Msztyiszlav) és egyik unokatestvére (Vlagyimir) szintén úgy foglalt állást, hogy ne kerüljön sor összecsapásra. Izjaszlav harcolni akart, és 1149. augusztus 23-án Perejaszlavl közelében megtámadta Jurij csapatait, a csatát azonban elvesztette. A harctérről először a Rosz folyó mentén élők segédcsapata futott el, majd Izjaszlav Davidovics és katonái, akiket a kijeviek követtek. Maga Izjaszlav Msztyiszlavics Kijevbe menekült.⁴⁵

Győzelme után Jurij könnyen szerezte meg Perejaszlavl városát. Onnan Kijev alá vonult. A nehéz helyzetbe került Izjaszlav megkérdezte a kijevieket, számíthat-e további támogatásukra, akik – bár szimpátiájukról biztosították, és a későbbi időszakban való együttműködéstől sem zárkóztak el – azt tanácsolták, hogy térjen vissza saját fejedelemségébe. Ezután Izjaszlav a volhíniai Vlagyimirba ment.⁴⁶

Dolgorukij 1149 augusztusának végén elfoglalhatta az egykori óoroszló fővárost. Az eseményt az Ipatyij-évkönyv a következőképpen őrizte meg: „Jurij nagyfejedelem, Vlagyimir Monomah fia, Vszevolod unokája, Jaroszlav dédunokája (és – M. J.) az egész orosz földet megkeresztelő Nagy Vlagyimir ükunokája uralkodásának kezdete Kijevben”.⁴⁷ Az új kijevi fejedelem, úgy tűnik, hosszabb időre akart berendezkedni Dél-Oroszországban, minthogy a fontosabb városok, területek élére saját fiait állította: Perejaszlavlba Rosztyiszlávot, Visgorodba Andrejt, Belgorodba Boriszt, míg Kanyevbe Glebet küldte.⁴⁸

Izjaszlav nem nyugodott bele Kijev elvesztésébe, és magyar, lengyel, valamint cseh segítséget kért. Erre a családi kapcsolatai is feljogosították, ti. II. Géza magyar király a sógora, IV. Boleszlav lengyel és II. Vladiszlav cseh király pedig a násza volt. Izjaszlav kérését csak Magyarországon és Lengyelországban teljesítették: II. Géza egy kisebb hadsereget küldött, a lengyel segédcsapatokat pedig maga IV. Boleszlav vezette. 1150 elején Jurij Dolgorukij Volhínia ellen vonult. Mivel bátyja, Vjacseszlav is őt támogatta, Pereszopnyicába ment, ahol a két tábor között tárgyalásokra került sor. Izjaszlav követelte, hogy Jurij adja vissza a Novgorodtól elvett adókat, Jurij és Vjacseszlav pedig azt, hogy Izjaszlav vonuljon vissza Vlagyimir városába, és az idegen csapatok térjenek haza. A kijevi fejedelem kívánságai teljesültek: Izjaszlav visszatért fejedelemsége fővárosába, a magyarok és a lengyelek hazaindultak. Ha Dolgorukij lemondott volna az általa korábban megszerzett novgorodi adókról, létrejöhetett volna a megegyezés. Ő azonban ki akarta használni a megváltozott helyzetet, és Izjaszlav volosztyát, tehát egész Volhíniát meg akarta szerezni. Ilyen előzmények után került sor 1150 februárjában Luck ostromára.⁴⁹

A várost a volhíniai fejedelem fivére, Vlagyimir védte, s mint az Ipatyij-, mind a Lavrentyij-évkönyv alapján úgy tűnik, hogy harcok során Andrej, Jurij fia játszotta a főszerepet. Luck sorsát azonban nem az ő bátorsága döntötte el, hanem Izjaszlav beavatkozásának elmaradása és a vízhiány. A két tényező együttesen vezetett a béketárgyalások megindulásához. A közvetítő az időközben megérkezett Vlagyimirko (Vlagyimir Volodarevics) halicsi fejedelem volt. Andrej és Vjacseszlav is nyomást gyakorolt Dolgorukijra a megegyezés érdekében, amelyre 1150 tavaszán került sor. A lucki békében Izjaszlav lemondott Kijevről, Jurij pedig a novgorodi adókról. Rövidesen újabb tárgyalásokra került sor a Vjacseszlav ellenőrzése alatt álló területek központjában, Pereszopnyicában. Itt Jurij ígéretet tett arra, hogy a perejaszlavlai zsákmányt (rabszolgákat, állatokat és egyéb javakat) visszaadja eredeti tulajdonosának, azaz Izjaszlavnak.⁵⁰ A Volhínia ellen vezetett hadjárat tehát nem hozott lényeges változást az erőviszonyokban.

Jurij Dolgorukij a lucki és a pereszopnyicai megállapodások egy részét nem tartotta be. A kijevi trónt – valószínűleg a béke értelmében – átengedte ugyan nagybátyjának, Vjacseszlavnak, azonban hamarosan meg is fosztotta őt attól, majd Andrejt felváltva Visgorod élére állította. Ez a lépés sértette a volhíniai fejedelem érdekeit, s az még inkább, hogy Jurij semmibe vette a pereszopnyicai egyezséget. Izjaszlav, miután druzsináinak tagjait hiába küldte el, két ízben is üzenetet intézett Dolgorukijhoz a perejaszlavlai csata után elvesztett javainak visszaadása érdekében. Második üzenete már ultimátum volt,⁵¹ de a kijevi fejedelem feltehetően éppen ezt akarta elérni, ki akarta provokálni az újabb összetűzést, amely hamarosan be is következett.

Izjaszlav hadjáratot indított Jurij ellen. Ennek első kárvallottja az akkor éppen Pereszopnyica és Dorogobuzs élén álló Gleb Jurjevics, Dolgorukij fia volt, aki – miután druzsinája fogságba esett Pereszopnyica mellett – megadta magát. A volhíniai fejedelemehez ezután az ún. fekete süvegesek (csornije klobuki), Dél-Olaszországban élő nomád elemek csatlakoztak. A kijevi uralkodót a támadás felkészületlenül érte, s így csak egy lehetőség maradt: elmenekülni Kijevből. Jurij átkelt a Dnyeper bal partjára, onnan pedig a Gyeszna folyó partján felépített Osztyorszkij Gorodokba ment. 1150 tavaszán Izjaszlav Msztyiszlavics kardcsapás nélkül foglalta el Kijevet, de nagybátyja, Vjacseszlav megelőzte, mivel Dolgorukij távozása után bevonult a városba. A kijeviek a volhíniai fejedelmet akarták látni a trónon, aki Vjacseszlavben nyilván legfőbb ellenfelének szövetségését látta, s Visgorodba próbálta visszaküldeni. Izjaszlav csak úgy tudta meggyőzni őt, hogy a kijeviek ellenséges magatartására hivatkozott. Nagybátyjának eltávolítása után a régi-új kijevi fejedelem Jurijra akart újabb csapást mérni: fiát, Msztyiszlávot Perejaszlavl elfoglalására küldte, Dolgorukij fiai azonban megvédték a stratégiai jelentőségű várost.⁵²

Természetesen a szuzdali fejedelem sem szüntette be az ellenségeskedést: a Davidovicsokhoz és az Olgovicsokhoz fordult támogatásért, és násza, Vlagyimirko halicsi fejedelem is a segítségére sietett. A nehéz helyzetbe került Izjaszlav ismét Vjacseszlavból üzött csúfot, atyjának nevezte őt, vagyis elismerte a nemzeti rangsorrendben elfoglalt előkelőbb pozícióját, átengedte neki Kijevet, viszont magával vitte nagybátyja druzsináját. Az ellenséges koalíció két irányból támadott, de az erők szétforgácsolásának nem lett volna értelme. Izjaszlav Vlagyimirkóval vette fel a harcot, amelyhez nem rendelkezett elegendő katonával. Saját csapatain kívül kijeviek is vele tartottak, útközben csatlakoztak fivére, Vlagyimir és fia, Msztyiszlav druzsinái, valamint a fekete süvegesek. Az Olsanyica folyónál lezajlott ütközetben Vjacseszlav druzsináját nem tudta bevetni, mert az valamilyen oknál fogva nem érkezett meg. Ráadásul megisméltődött a perejaszlavlai csata (1149) előtti szituáció: ezúttal a fekete süvegesek és a kijeviek próbálták lebeszélni a harcról. Kérésüknek azzal adtak nyomatékot, hogy elmenekültek. Az összecsapást Vlagyimirko nyerte meg, aki druzsinájával üldözőbe vette a Kijev felé menekülő Izjaszlav csapatait.⁵³

Kijevben Izjaszlav tanácskozni kezdett Vjacseszlávval, ugyanakkor a Dnyeper túlszárnyán megjelentek az ellenséges koalíció szuzdali és csernyigovi tagjai. A kijevi lakosság egy része – nyilván azért, hogy a jóindulatukat megszerezze – segítette őket a folyón való átkelésében. Izjaszlav és Vjacseszlav sietve elhagyta a várost, Vlagyimirko és Jurij pedig már másnap bevonult. Vlagyimirko felkereste a Szófia-székesegyházat, a Tized-templomot és a Barlang-kolostort is, ami valószínűsíti, hogy meg akarta szerezni a kijevi fejedelmi címet. A kijevieket aggasztotta ez a lehetőség, és a kisebbik rosszat választva, Jurijt támogatták, aki 1150 augusztus végén vagy szeptember elején⁵⁴ immár másodszor foglalta el az egykori nagyfejedelmi trónt, míg Vlagyimirko visszatért Halicsba.⁵⁵

A harci zaj csak igen rövid időre csitult el, mert ezúttal Izjaszlav Msztyiszlavics nem akart belenyugodni a megváltozott helyzetbe. Andrejt, Dolgorukij fiát kérte fel békeközvetítésre, a kijevi fejedelem azonban hallani sem akart a szövetségese, Vlagyimirko által elfoglalt területek visszaadásáról. Ekkor Izjaszlav ismét a magyar királyhoz fordult támogatásért Vlagyimirko ellenében. II. Géza 1150 októberében személyesen vezetett hadjáratot Halicsba, ahol egy várost (Szanokot), valamint Peremis környéki falvakat foglalt el. További előrenyomulásra azonban nem került sor, s ennek több oka volt: egyrészt abban az évben a folyók már októberben kezdtek befagyani, másrészt a halicsi fejedelem megvesztegette a király kíséretében levő előkelőket.⁵⁶

Az eredmények természetesen nem elégitették ki Izjaszlávot, aki ismét segítséget kért II. Gézától, s azt ismét meg is kapta. A magyar–volhíniai támadás célpontja

1151 elején Kijev volt. Az események kezdetben nem adtak alapot túlzott optimizmusra, mivel az Andrej Jurjevics által védett Pereszopnyicát nem sikerült elfoglalni, Vlagyimirko csapatai pedig megkezdték a felvonulást, ráadásul Andrej hamarosan csatlakozott druzsinájával a halicsi erőkhöz. Minthogy a két koalíció első összecsapása nem hozott döntést, a harcias Izjaszlav ismét támadni akart, druzsinája azonban azt javasolta, hogy inkább Kijev irányában támadjon. Egy újabb tanácskozáson Izjaszlav is így döntött, és öccsét, Vlagyimirt a csapatok egy részével a Kijev közvetlen közelében elhelyezkedő Belgorod ellen küldte. Vlagyimir olyan váratlanul érkezett meg Belgorod alá, hogy a város élén álló Borisz, Dolgorukij fia meg sem kísérelve az ellenállást, elmenekült. Hamarosan Izjaszlav is Belgorodba ért, ahonnan a magyar segédcsoportokkal együtt Kijev felé vonult. Jurij Borisztól értesült az ellenség közeledtéről, s – mivel nem maradt ideje felkészülni, a rendelkezésére álló erők pedig nem bizonyultak elégségesnek – kénytelen volt távozni. Olyan könnyen, tehát harc nélkül veszítette el a várost, amilyen könnyen megszerezte. 1151 márciusában Izjaszlav Msztyiszlavics ismét bevonulhatott Kijevbe, amelyet haláláig meg tudott tartani.⁵⁷

Amikor a halicsi fejedelem tudomást szerzett a történetekről, szemrehányással illette Andrej Jurjevicsét. Nehezen értette, miért nem jutott Jurij tudomására, hogy a volhíniai Vlagyimirből egy sereg támad ellene, holott az egyik fia Pereszopnyica, a másik pedig Belgorod élén állt. Vlagyimirko közölte, ha ők (Dolgorukij és családja) így uralkodnak, intézzék maguk az ügyeket, mert ő, mármint a halicsi fejedelem egyedül nem képes Izjaszlavval felvenni a harcot. Ezután Vlagyimirko visszatért saját volosztyába, Andrej pedig kénytelen volt apjához menni Osztyorszkij Gorodokba. Közben Izjaszlav ismét nagybátyját hívta meg a kijevi trónra,⁵⁸ ami nem jelentette azt, hogy a hatalmat átadta volna neki. Lépése inkább jelképes volt: valószínűleg azt demonstrálta, hogy Izjaszlav tiszteletben tartja a nemzeti rangsorrendet, a szokásjogot. Vjacseszlav helyesen mérte fel az új helyzetet, nem hitte, hogy ő lett az első számú orosz fejedelem. Unokaöccsét nem csak fiának, hanem fivérének is nevezte, tehát egyenrangúnak ismerte el, sőt korára való tekintettel maga javasolta, hogy mindketten maradjanak Kijevben.⁵⁹ Ezzel lényegében duumvirátus jött létre.⁶⁰

Jurij Dolgorukij a csernyigovi fejedelmek segítségét kérte, s így a beháború folytatódott. A Davidovicokat megosztotta az üzenet, mert Izjaszlav nem volt hajlandó Jurijt támogatni, ehelyett a kijevi fejedelmekhez csatlakozott. Osztyorszkij Gorodokba csak Vlagyimir Davidovics és Szvjatoszlav Olgovics druzsinái érkeztek meg vízi úton. Rajtuk kívül Dolgorukij jóformán csak a fiaira, Szvjatoszlav unokaöccsére és a kunokra számíthatott. Pontos évkönyi adatok híján a korszak orosz háborúiban részt vevő egységek létszámát többnyire lehetetlen megadni. Az erőviszonyokra sok esetben mindössze a szemben álló fejedelmek számából következtethetünk, bár druzsináik nagysága természetesen különbözött egymástól. Ez alapján 1151 tavaszán Izjaszlav Msztyiszlavics kedvezőbb helyzetben volt, mivel – Izjaszlav Davidovicson és Vjacseszlávon kívül – a jelentősebb fejedelmek közül vele tartott két öccse, Rosztyiszlav és Vlagyimir, sőt megszerezte az idegen etnikumhoz tartozók, például az ún. fekete süvegesek, az úzok és a besenyők támogatását is.⁶¹

A szuzdali fejedelem által vezetett hadseregnek eleinte nagy gondot okozott a Dnyeper jobb partján elhelyezkedő Kijev megközelítése. Végül a zarubi gázlónál sikerült kierőszakolni a folyón való átkelést. Izjaszlav és szövetségesei Kijev felé vonultak vissza, a város előtt kívánták feltartóztatni a támadókat. Az első jelentős ütközetre a Libegy pataknál került sor, s ezt Dolgorukij elvesztette, majd Belgorod felé vonult, ahová azonban nem engedték be a druzsináit. Ezután az Izjaszlav vezette erők követték, és 1151 májusában a Rut folyónál csatára kényszerítették az ellenséges csapatokat. Jurij a halicsi segítség megérkezését várta, úgy látszik, anélkül nem látott esélyt a győzelem-

re. Az összecsapás hevességére jellemző, hogy itt lelte halálát Vlagyimir csernyigovi fejedelem, és maga Izjaszlav Msztyiszlavics is megsebesült. Először a kunok kezdtek elmenekülni a csataterőről, őket az Olgovicsok követték, végül Dolgorukij és fiai szintén jobbnak látták feladni az egyenlőtlen küzdelmet. Menekülés közben sokan a folyóba fulladtak, vagy fogságba estek. Az utóbbiak között kun vezérek is voltak.⁶²

A meglehetősen kitartó Jurij Dolgorukij a fenti két vereség ellenére sem adta fel a harcot, és csak Perejaszlavlig menekült, azonban dél-oroszországi „támaszpontjait” hamarosan elvesztette. 1151 júliusában Izjaszlav és Vjacseszlav Perejaszlavhoz vonult, és Jurijt a város feladására kényerítette. A szuzdali fejedelem számára lehetővé tették, hogy Osztjorszkij Gorodokba menjen, de ott csak egy hónapig maradhatott. Miután a megadott idő elteltével sem hagyta el az erődöt, az Izjaszlav vezette druzsinák 1151 őszén erőszakkal kényszerítették arra, hogy a Szuzdali Fejedelemségbe menjen. Dolgorukij megpróbálta Perejaszlavot és Osztjorszkij Gorodokot fia, Gleb ellenőrzése alatt megtartani, Izjaszlav viszont végérvényesen le akart számolni vetélytársával: Perejaszlav élére saját fiát, Msztyiszlávot állította, majd Osztjorszkij Gorodokot leromboltatta és felgújtatta, még a templomát sem kímélte meg.⁶³

Miután Jurijt sikerült semlegesíteni, az Olgovicsokat pedig átmenetileg engedelmességre szorítani, Izjaszlav a szuzdali fejedelem legnagyobb katonai erőt képviselő és stratégiai szempontból legveszélyesebb szövetségesére, a halicsi Vlagyimirkóra akart végső csapást mérni, ismét a magyar király segítségével. 1152-ben II. Géza már második alkalommal vezette személyesen Halicsba a magyar csapatokat, és a Szan folyónál ezúttal is győzelmet aratott. Vlagyimirko, hogy mentse, ami menthető, Izjaszlav hadseregének megérkezése előtt megpróbált békét kötni II. Gézával. Ezt azonban nem tudta elérni, a magyar és az orosz csapatok egyesülése után pedig újabb vereséget szenvedett. Eszköztára még mindig nem merült ki: azt állította, hogy súlyosan megsebesült (bár az évkönyvíró szerint seb nem látszott rajta), és értékes ajándékokat küldött a magyar előkelőknek, akik a királyt – Izjaszlav tiltakozása ellenére – rávették a békekötésre. Vlagyimirko köteles volt visszaadni az általa megszállva tartott területeket.⁶⁴

A halicsi fejedelem valóban csak színlelte a súlyos sebesülést, mivel még ebben az évben támadást vezetett a Kijevi Fejedelemség ellen. Természetét ismerve, szinte természetesnek kell tartanunk, hogy a korábban elfoglalt területeket sem adta át Izjaszlavnak. 1153-ban a kijevi fejedelem követével Vlagyimirko nem éppen a diplomáciai szabályok betartásával érintkezett, majd hirtelen meghalt. Utóda, Jaroszlav atyjának nevezte Izjaszlav Msztyiszlavicsot, és azt üzenté neki, hogy kész a „kengyele mellett” haladni a csapataival, ami az óoros terminológia szerint a rangidős fejedelem akarátának elfogadását jelentette. Az ellenségeskedés azonban nem szűnt meg, mivel 1154 elején Izjaszlav már hadjáratot indított Jaroszlav Vlagyimirovics ellen. Támadása nem hozta meg a várt eredményt, Jaroszlávval ugyanúgy nem boldogult, mint korábban Vlagyimirkóval. Halics továbbra is megtartotta függetlenségét Kijevvel szemben.⁶⁵

Közben Dolgorukij folytatta a szervezkedést Izjaszlav ellen. Ahhoz, hogy Kijev városát támadja meg, nem rendelkezett elegendő erővel, ezért 1152-ben Izjaszlav és Vjacseszlav szövetségesére, Izjaszlav csernyigovi fejedelemre kísérelt meg csapást mérni. A szuzdali druzsinákon kívül ezúttal is a kunokra és Szvjatoszlav Olgovicsra, valamint – s ez új jelenség volt – a rjazanyi fejedelmekre támaszkodott. A kunok szívesen vettek részt az óorosz belháborúkban, mert azok jó alkalmat jelentettek a zsákmányszerzésre. Szvjatoszlav Olgovics novgorod szerverszki fejedelem a Rut folyónál elszenvedett vereség és Jurij Perejaszlavból való távozása után rendezte kapcsolatát a Csernyigov élére került Izjaszlav Davidovicssal, részfejedelemsége fekvése miatt viszont kiszolgáltatott helyzetben volt Szuzdallal szemben. Ezért nem utasította vissza a Csernyigov elleni támadásban való részvételt. Hasonló ok miatt csatlakoztak a rjazanyi és

muromi druzsinák is. A Jaroszlavicsok eddig nem játszottak szerepet a Kijevért folyó vetélkedésben, s Jurij nyilván azért szólította fel őket a segítségnyújtásra, mert kisebb erőket tudott mozgósítani, mint korábban. Izjaszlav Davidovics sem kényszerült egyedül felvenni a küzdelmet: Rosztyiszlav szmolenszki fejedelem és a fiatalabb Olgovics, Szvjatoszlav Vszevolodovics druzsináik élén Csernyigovba mentek.⁶⁶

Az összecsapások a kunok akcióival kezdődtek, akik sok foglyot ejtettek, majd felgyújtották az előzőleg kiürített várost. A várba szorult védők ezután kitörésekkel igyekeztek zavart kelteni az ellenséges csapatok soraiban. Dolgorukij „felderítői” 1152-ben eredményesebben dolgoztak, mint a korábbi években, mert a kunok „nyelvet” fogtak Morovijszknél. Így tudták meg a szuzdali–novgorod szeverszki–rjazanyi koalíció vezetői, hogy Izjaszlav és Vjacseszlav druzsinái Csernyigov felmentésére indultak. A hír hallatán a kun egységek megkezdték az elvonulást, a fejedelmek pedig követték őket. Jurij Novgorod Szeverszkij és Rilszk érintésével visszatért Szuzdalba, Szvjatoszlav Olgovics támogatására csak egy kis druzsinát hagyott hátra fia, Vaszilko vezetésével. Szvjatoszlav igen nehéz helyzetbe került: ha visszautasította volna Dolgorukij felszólítását, szuzdali támadással kellett volna számolnia, ő azonban eleget tett annak, így pedig 1153 februárjában az Izjaszlav által vezetett koalíció ostromolta meg Novgorod Szereszkijt. Végül Szvjatoszlávnak sikerült békét kötnie a kijevi fejedelemmel.⁶⁷

1154-ben Jurij ismét belháborút akart indítani. A rosztoviakkal, a szuzdaliakkal és a fiaival Rusz, vagyis Dél-Oroszország ellen vonult, de a katonák és a lovak között egyaránt pusztító járvány miatt még Kozelszkig sem jutott el, tehát elképzelhető, hogy 100 kilométerre sem távolodott el fejedelemsége határaitól. Ez év őszétől viszont olyan események követték egymást gyors ütemben, amelyek ismét lehetővé tették Kijev megszerzését. 1154 novemberében meghalt Izjaszlav Msztyiszlavics, akivel Dolgorukij 1149 elejétől kezdve szinte szakadatlanul harcba állt, és az idős Vjacseszlav Rosztyiszlav szmolenszki fejedelemnek ajánlotta fel a kijevi trónt. Az újabb duumvirátus időszak a nem sokáig tartott, mert Vjacseszlav hamarosan meghalt, Rosztyiszlav pedig vereséget szenvedett vetélytársától, Izjaszlav csernyigovi fejedelemtől. Ekkor jelent meg a színen Jurij, Kijev átadását követve. A nemzeti rangsorrendben már vitathatatlanul övé volt az első hely, de abban, hogy Izjaszlav Davidovics engedett, nyilván még nagyobb szerepet játszott a Dolgorukij mögött álló erős Szuzdali Fejedelemség. Ráadásul Perejaszlav is Jurij kezébe került, mivel annak élére – a Rosztyiszlav ellenében nyújtott támogatásáért – Izjaszlav Davidovics Gleb Jurjevicset állította.⁶⁸

Dolgorukij harmadik és egyben leghosszabb kijevi uralkodása 1155 tavaszától 1157 tavaszáig tartott. Ez alatt a két év alatt ismét tapasztalhatta, hogy a kijevi uralkodó hatalmát nem a rangidősség és nem is a Dnyeper parti város birtoklása biztosítja, hanem az a fejedelemség, amelyre támaszkodva megszerezte az egykori nagyfejedelmi (a 12. század közepén már inkább csak fejedelmi) trónt. Jurij 1155–1157 között – Szuzdalon és a fiai ellenőrzése alatt álló területeken kívül – továbbra is elsősorban Halicsra és Novgorod Szeverszkijre számíthatott. Több alkalommal is meggyűlt a baja a kunokkal, akiknek sokat köszönhetett a korábbi években. A legfőbb ellenfelének, úgy tűnik, Msztyiszlávot, az elhunyt volhíniai fejedelem fiát tekintette, miközben állandóan figyelnie kellett a kijevi trónra továbbra is aspiráló Izjaszlav Davidovicsra. Azonban hiába vonult halicsi segítséggel egészen a volhíniai Vlagyimirig, Msztyiszlávra nem tudott döntő csapást mérni, sőt Msztyiszlav részt vett abban az Izjaszlav Davidovics által vezetett hadjáratban 1157 tavaszán, amelynek célja Kijev megszerzése volt. A koalíció végül fegyverek nélkül is győzött, mert Jurij Dolgorukij májusban hirtelen meghalt. Az évkönyvi adatok alapján feltételezhető, hogy megmérgezték.⁶⁹

Dolgorukij és egyben a Szuzdali Fejedelemség külpolitikájának vizsgálata nem szűkíthető le a Novgorod feletti befolyásért és a Kijevért folytatott harcra. A szövetség-

gesek közül különösen Vlagyimirko helyzetének bemutatása ad lehetőséget arra, hogy a szuzdali–halicsi–novgorod szeverszki koalíciónak az európai szövetségi rendszerekhez való viszonyát bemutassuk. Vlagyimirko Volodarevics már az egységes és önállóan tekinthető Halics megteremtése, tehát az 1140-es évek első fele előtt is kapcsolatba került Magyarországgal. 1132 körül II. Géza apját, II. Bélát támogatta a trónkövetelő Borisszal szemben,⁷⁰ s két évtizeddel később, amikor a magyar–volhíniai koalíciótól vereséget szenvedett, erre emlékeztette is a királyt.⁷¹ II. Géza uralkodása elején még jók voltak a magyar–halicsi kapcsolatok, hiszen Vlagyimirko segédcsapatokat kapott Vszevolod Olgovics kijevi fejedelemmel szemben,⁷² 1146-ban azonban változások következtek be a magyar külpolitikában. 1146 második felében vette feleségül II. Géza Eufrozinát, Izjaszlav Msztyiszlavics testvérét. Ekkor a magyar király politikájának homlokterében a Borisz-kérdés állt, s mivel Borisz unokatestvére volt mind Eufrozinának, mind a kijevi Izjaszlávnak, nagyon is valószínű, hogy a kijevi kapcsolat megteremtése is Borisz ügyének esetleges felkarolását kívánta megelőzni. Ugyanakkor a házasságkötés nem tekinthető – legfeljebb csak potenciálisan – Halics-ellenesnek.⁷³

II. Géza 1148-ban nyújtott először katonai segítséget Izjaszlav Msztyiszlavicsnak,⁷⁴ a következő években pedig rendszeressé vált a magyar csapatok jelenléte az óorosz belháborúkban. Izjaszlav a támogatást először a csernyigovi fejedelmek, majd Jurij és Vlagyimirko ellen vette igénybe. Akár létezett volhíniai–magyar kölcsönös segítségnyújtási egyezmény,⁷⁵ akár nem, II. Gézának is szüksége volt az orosz szövetségesre, mert 1148–1149-ben a jelentősebb európai hatalmak közötti ellentétek és a hatásokra kialakuló szövetségi szálak két szembenálló táborra osztották az európai államok nagy részét. Magyarország a bizánci és a német–római császár által vezetett hatalmi csoportosulással szemben állt, ezért számítnia kellett a bizánci válaszlépésekre. Ez határozta meg orosz politikáját is, amelyben a fordulópontra 1149 legvégén következett be, ekkor ugyanis a II. Béla uralkodása óta fennálló halicsi szövetséget Halics-ellenes állásfoglalás váltotta fel.⁷⁶

A fenti fordulat könnyen értelmezhető, ha figyelembe vesszük, hogy Halics bizánci orientációjú külpolitikát folytatott. Vlagyimirko még 1152. évi veresége után, a II. Gézával és Izjaszlávval kötött békeszerződés megszegése árán sem volt hajlandó a korábban követett irányvonal módosítására. A volhíniai–szmolenszki koalíció ellenében a kijevi trónért harcoló szuzdali fejedelem számára a halicsi uralkodó ideális támogató volt, mert hátba támadhatta a Kijevet megszerző Izjaszlav Msztyiszlavicsot. A szövetség 1150-re jött létre, s azt Jurij lányának és Vlagyimirko fiának házasságával pecsételték meg.⁷⁷ Halics számára a Szuzdallal való együttműködés – a bizánci orientáción kívül – önállósága megőrzése miatt is szükséges volt, ugyanis az 1146-tól kisebb megszakításokkal Kijev élén álló Izjaszlav az óorosz államból kivált területek vezetőitől is engedelmességet vagy legalább semlegességet kívánt. Vlagyimirko e tekintetben azért került nehéz helyzetbe, mert fejedelemsége éppen az Izjaszlav kijevi hatalmának alapját biztosító Volhínia szomszédságában helyezkedett el, tehát könnyen elérhető volt. Ráadásul Izjaszlav, mivel óorosz csapatokkal nem tudta Halicsot térdre kényszeríteni, II. Gézát ösztönözte hadjáratok indítására.

Dolgorukij a magyar király egyik támadása alkalmával sem nyújtott támogatást a babja jutott Vlagyimirkónak, akitől viszont többször is segítséget kapott. Ezenkívül még egy szempontból előnyös volt Jurij számára a halicsi szövetség: Vlagyimirko bármilyen eredményt elérhetett Izjaszlávval szemben, még az egykori fővárost is elfoglalhatta, a nemzeti rangsorrendben elfoglalt helye miatt a kijevi trónra nem kerülhetett. Így Dolgorukij olyan koalíciós partnert szerzett, aki jelentős erővel tudta őt támogatni, hatalmi pozícióját azonban nem veszélyeztette. Vlagyimirko szempontjából ilyen körülmények között is előnyös volt az együttműködés, mert Izjaszlávot egyedül nem volt képes legyőzni.

Ami Jurij Dolgorukij bizánci orientációjú külpolitikáját illeti, azt közvetve az évkönyvekben szereplő adatok összessége bizonyítja. Közvetlen bizonyíték viszonylag kevés áll a rendelkezésünkre. Ezek közé tartozik az, hogy Jurij második felesége bizánci hercegnő volt,⁷⁸ aki az 1160-as évek elején Északkelet-Oroszországból menekülve, közös gyermekeikkel együtt Konstantinápolyban keresett menedéket.⁷⁹ Dolgorukijnak az óorosz egyházzal kapcsolatos álláspontja is figyelembe vette Bizánc érdekeit. Míg Izjaszlav 1147-ben elérte az orosz nemzetiségű Kliment (Klim) metropolitává való megválasztását,⁸⁰ Jurij az utóbbival szemben a novgorodi egyházmege élén álló görög Nifontot támogatta,⁸¹ harmadik kijevi fejedelemsége idején (1155–1157) pedig ünnepélyesen fogadta a pátriárka által kinevezett Konstantin metropolitát.⁸² A Szuzdali Fejedelemség és Bizánc viszonyában Dolgorukij halála után fordulat következett be. Az utód, Andrej Bogoljubszkij 1161 körül rokonsága egy részét, valamint apja nagyobb druzsinájának tagjait elűzte északkeletről.⁸³ Feltételezhető, hogy az előbbieket nem csak az új fejedelem hatalmát veszélyeztették, hanem a külpolitikát tekintve is ellentétes álláspontot képviseltek, azaz a bizánci orientáció hívei voltak. Még nagyobb feszültségforrásnak bizonyult Andrejnek a Rosztov–Szuzdali Püspökség ügyeibe való meglehetősen radikális beavatkozása és az önálló érsekség létrehozására irányuló terve, amelyet a pátriárka elutasított.⁸⁴ Az évtized végére a szuzdali–bizánci kapcsolatok normalizálódtak ugyan,⁸⁵ azonban a Dolgorukij idejére jellemző szintet nem érték el.

Visszatérve Jurij óorosz szövetségeseire, egyetértünk F. Font Mártával, aki azt írta, hogy az ún. fejedelmi koalíciók között Csernyigov ingadozó álláspontot képviselt.⁸⁶ Ez a Fejedelemség a 12. század közepén több részből állt, első számú fejedelmének székhelye Csernyigov városa volt. Oleg és Dávid Szvjatoszlavics utódai általában a nemzetségi rangsorrend alapján kerültek az egyes területek élére, részfejedelemségük földrajzi helyzete, valamint egyéni érdekeik miatt azonban gyakorta szembefordultak egymással, és rendszerint a Rurik-dinasztia többi tagja irányában sem folytattak egységes politikát. Közülük Dolgorukij legmegbízhatóbb szövetségese Szvjatoszlav Olgovics volt. Együttműködésük még Vszevolod Olgovics kijevi fejedeleme halála (1146) után kezdődött. Szvjatoszlavnak, ha jelentős hatalmi tényező kívánt maradni, szüksége volt Jurij támogatására, Jurijnak pedig, kiváltképpen a kijevi trónért folytatott harcokban, a novgorod szeverszki druzsinára. Minthogy a Szvjatoszlav által ellenőrzött területek Szuzdal és Kijev között helyezkedtek el, kockázatos lépés lett volna a Dolgorukij által kért segítség megtagadása. A novgorod szeverszki fejedelem politikája ilyen körülmények között természetesen szuzdali orientációjú volt, s Szvjatoszlav még akkor is csak jelképesen és vonakodva lépett fel Jurij ellen, ha történetesen Izjaszlav Msztyiszlavics rá tudta kényszeríteni. Azonban Dolgorukij szövetségeseinek helyzete nem bizonyult irinylésre méltónak, mivel Szvjatoszlav többször is Vlagyimirko sorsára jutott: amikor neki lett volna nagy szüksége támogatásra, nem kapott (vagy kapott, de nem elégséges mértékűt). Jurij két legfontosabb óorosz szövetségese még egy vonatkozásban párhuzamba állítható, ti. egyiküket sem tekinthetjük az erkölcs bajnokának. A halicsi fejedelem viselt dolgairól és tulajdonságairól (vesztegetés, színlelés, esküszegés stb.) már tettünk említést, a novgorod szeverszki fejedelemről pedig sokat elárul, hogy az Olgovicsok közé tartozott. Ez a gyűjtőnév, amelyet az évkönyvekben mindig rosszindulatú jelentéssel használtak, az 1140-es években jelent meg először, s Oleg utódai részben kegyetlen és büszke természetükkel szoltáltak rá. A Kijevi Évkönyv képmutató embereknek ábrázolja őket, de Szvjatoszlav nem csak Dél-Oroszországban bizonyult ellenszenvesnek, hanem Novgorodban is, ahonnan gonoszsága és erőszakossága miatt űzték el. Az Olgovicsok legfőképpen mégis a kun kánokkal fennálló rokonságuk és szövetségük miatt voltak népszerűtlenekek.⁸⁷

A kunokkal való együttműködés Jurij Dolgorukij külpolitikájának szintén alapvető vonása volt. Ezt megkönnyítette a még Vlagyimir Monomah által létrehozott családi kapcsolat, ugyanis Jurij először Ajepa kán lányát vette feleségül.⁸⁸ A dél-oroszországi harcokban Szuzdal szövetségesei elsősorban a Volgán túl élő kunok voltak,⁸⁹ azonban az is előfordult, hogy Dolgorukijt támogatta az évkönyvíró szavaival élve, az „egész kun föld”, tehát a Volga és a Dnyeper közötti valamennyi kun csoportosulás.⁹⁰ A kunok a 12. század 30–70-es éveiben igen aktívan vettek részt az orosz belháborúkban,⁹¹ a szuzdali fejedelemnek a kijevi trónért folytatott küzdelme pedig éppen ebben a periódusban zajlott. Jurij felhasználta katonai erejüket a perejaszlavlai csatában (1149), a Volhínia elleni hadjáratban (1150), a Libegynél és a Rutnál vívott ütközetekben (1151) és Csernyigov ostrománál (1152) is.⁹²

A kun segítség azonban még arra nézve is veszélyt jelentett, aki felhasználta. Így például 1150-ben, Dolgorukij második kijevi fejedelemsége idején a kun szövetségesek Perejaszlavl környékét fosztogatták.⁹³ (A város és a körülötte lévő terület egyébként is a zsákmányszerző portyák gyakori célpontja volt). Jurij, a hasonló esetek ellenére, kénytelen volt velük együttműködni, ha déli terveit meg akarta valósítani, mert a Kijevi Fejedelemség déli részén élő fekete süvegesek (besenyők, úzok, berendejek stb.) Izjaszlávot támogatták. Harmadik kijevi fejedelemsége idején Dolgorukij fiát, Vaszilkót állította a fekete süvegesek által lakott Rosz folyó menti területek élére, aki a berendejek segítségével vereséget mért a volosztyot pusztító kunokra.⁹⁴ Az utóbbiakról az évkönyvekből nem derül ki pontosan, hogy eredetileg milyen viszony fűzte őket Jurijhoz. A feszültté vált helyzetet viszont rendezni kellett, de 1155-ben Kanyevben két megegyezési kísérlet is kudarcba fulladt. A kijevi fejedelem és a kunok között csak a következő évben Zarubnál sikerült békét kötni.⁹⁵

Nem vitás, a kun csapatok bevonása a dél-oroszországi harcokba a lakosság számára súlyos megpróbáltatásokkal járt, s ez még kedvezőtlenebb színben tünteti fel Dolgorukij külpolitikáját. Azonban az ellene fellépő volhíniai–kijevi Izjaszlav is felkutatott minden lehetséges eszközt: mint láttuk, Halics ellen magyar erők bevetését szorgalmazta, és igénybe vette a szintén nem orosz fekete süvegesek támogatását. A fejedelmi beháborúk értékelése egyébiránt aligha módosulna jelentősen, ha azokat csak orosz druzsinák vívták volna.

Jurij Dolgorukij látszólag igen sikeres déli politikát folytatott, hiszen háromszor foglalta el Kijevet. Nem ennyire kedvező a kép, ha a körülményeket is mérlegeljük. Az Izjaszlav Msztizslaviccsal folytatott beháború három nagyobb csatájából kettőt elvesztett. Két alkalommal rövid uralkodás után, csúfosan kellett elmenekülnie a Dnyeper parti városból, harmadjára pedig valószínűleg megmérgezték. Legfőbb vetélytársa, Izjaszlav olyan sikerrel verte vissza megújuló támadásait, hogy halála idején (1154) Jurijnak éppúgy nem volt volosztya Dél-Oroszországban, mint a kijevi trónért folytatott küzdelme kezdetén (1149). Dolgorukij erőszakos, az esküszegést is vállaló, időnként meglehetősen merev magatartást tanúsító fejedelemnek bizonyult, aki jellemét tekintve hasonlított szövetségeseire, Vlagyimirko halicsi és Szvjatoszlav novgorod szeverszki fejedelemre. Az Ipatyij-évkönyv tekintélyes részét kitevő Kijevi Évkönyv élesen szembeállítja őt a Kijevben is népszerű Izjaszlávval, de adatait fenntartásokkal kell kezelnünk, mert az 1149–1154 közötti események nagy hányadát az évkönyv összeállítója egy, a volhíniai–kijevi fejedelemmel rokonszenvező, sőt feltehetően annak szűkebb környezetéhez tartozó szerzőtől vette át.⁹⁶ Azonban még így is megállapítható, hogy Dolgorukij mind tulajdonságait, mind hadvezéri képességeit, mind pedig a külpolitikában elért eredményeit figyelembe véve, alulmaradt Izjaszlávval szemben.

A Szuzdali Fejedelemség külpolitikája a tárgyalt időszakban elsősorban a szuzdali „uralkodó” külpolitikája volt. A hatalmi képlet három fontos eleme (a fejedelem és

kísérlete, a törzsi arisztokrácia és a szabad harcosok) ugyan észak–keleten is létezett, de a források a fejedelem szerepét domborítják ki. A Kijevi Évkönyv például igen gyakran beszámol Izjaszlav Msztjiszlavics és druzsinája tanácskozásáról, míg Jurij Dolgorukij druzsináját csak kivételes esetben említi.⁹⁷ Feltételezhető, hogy a szuzdaliak egy része hasznot húzott a dél-oroszországi harcokból, de Jurij ottani népszerűtlensége és a sok kudarc számukra is veszélyt, sőt életveszélyt jelentett.⁹⁸ Úgy véljük, Jurij külpolitikája nem vette eléggé figyelembe a terület érdekeit, sokkal inkább egyéni ambícióit tükrözte. A Kijevvel és Novgoroddal támadt konfliktusok következményeit 1149-ben a Szuzdali Fejedelemségnek kellett viselnie, s ami még súlyosabb volt, 1152-ben a támadó volgai bolgárokkal szemben – valószínűleg a fejedelmi druzsina távolléte miatt – a helyi erők egyedül kényszerültek felvenni a harcot.⁹⁹ Északkelet-Oroszország fejlődését Jurij Dolgorukij tevékenysége a fenti negatívumok ellenére elősegítette,¹⁰⁰ a további felemelkedéshez viszont olyan uralkodóra volt szükség, aki nem a kijevi nagyfejedelmi címnek nevezett délibábot kergette, hanem energiáját a helyi ügyek intézésének szentelte. Ennek az elvárásnak az új fejedelem, Andrej Jurjevics (1157–1174) is csak részben felelt meg.

Jegyzetek

1. Kucskin, V. A.: Rosztovo–Szuzdalszkaja zemlja v X–pervoj tretyji XIII vekov. Isztorija SZSZSZR, 1969/2, 74, 76. (a továbbiakban: Kucskin)
2. Patyerik Kijevo–Pecerszkovo monasztirja. 1911. 189.
3. Kucskin 75.
4. Kucskin 76.
5. Naszonov, A. Ny.: „Russzkaja zemlja” i obrazovanyije tyerritorii Drevnyerusszkovo goszudarsztva. Moszkva, 1951. 170–171., 185.
6. Ribakov, B. A.: Kijevszkaja Rusz i russzkije knyazsesztva XII–XIII vv. M., 1982. 548. (a továbbiakban: Ribakov)
7. Polnoje Szobranijje Russzkih Letopiszzej (a továbbiakban: PSZRL). T. I, M. 1962. 301–304: T. II., 1962. 294–298.
8. Az 1134–1135. évi események bemutatása: Makai János: Jurij Dolgorukij tevékenysége Északkelet-Oroszországban. Világtörténet, 1991. 1–2. sz. 41. (a továbbiakban: Makai)
9. Novgorodszkaja Pervaja Letopisz sztarsevo i mladsevo izvodov (a továbbiakban: NPL). Moszkva–Leningrád, 1950. 24.
10. Kratkaja isztorija SZSZSZR v dvuh csasztyah. Cs. I. M., 1983. 46.
11. Janyin, V. L.: Novgorodszkije poszadnyiki. Moszkva, 1962. 81. (a továbbiakban: Janyin)
12. NPL 24–25.
13. NPL 25. Ebben a forrásban Rosztjiszlav helyett tévesen Jaroszlav szerepel.
14. NPL uo.
15. Janyin 96. Alekszejev, L. V.: Szmolenszkaja zemlja v IX–XIII vv. Moszkva, 1980. 200.
16. Janyin 96–97.
17. PSZRL T. II. 302–303, 320–321.

18. NPL 25.
19. NPL 25–26.
20. NPL 26.
21. PSZRL T.I. 309.
22. NPL 26.
23. NPL 25.
24. PSZRL T.I. 309; T.II. 309–310.
25. NPL 26–29.
26. Janyin 99.
27. PSZRL T. II. 339. A szakirodalomban ellentétes nézetek alakultak ki az elfoglalt területekkel kapcsolatban. V. A. Kucskin szerint Dolgorukij csaknem három évig meg is tartotta ezeket, míg A. V. Kuza éppen ellentétes módon foglalt állást: Kucskin 79; Kuza, A. V.: Novgorodszkaja zemlja. In: Drevnyerusszkije knyazsesztva X–XIII vv. Moszkva 1975. 197.
28. NPL 28.
29. PSZRL T. II. 367.
30. NPL 28. PSZRL. T. II. 369–370.
31. PSZRL T. I. 320.
32. PSZRL T. II. 370–372.
33. NPL 28.
34. PSZRL T. II. 393.
35. NPL 29. Rosztjizslav, aki korábban kétszer is Novgorod élén állt, már nem jöhetett számításba, mert 1151-ben meghalt: PSZRL.T. II. 418.
36. NPL 25–26., 29.
37. NPL 30. PSZRL. T. I. 348.
38. PSZRL T. II. 326–372.
39. PSZRL T. II. 366–367., 372–373.
40. PSZRL T. II. 373–374.
41. PSZRL T. II. 367.
42. PSZRL T. II. 430.
43. PSZRL T. II. 374–377.
44. PSZRL T. II. 366–372.
45. PSZRL T. II. 376–383.
46. PSZRL T. II. 383.
47. PSZRL T. II. 383–384.
48. PSZRL T. II. 384.
49. PSZRL T. II. 384–389.
50. PSZRL T. I. 323–326.; T. II. 389–393.
51. PSZRL T. II. 394.
52. PSZRL T. II. 395–398.

53. PSZRL T. II. 398–402.
54. Az évszámok megállapításához figyelembe vettük Ny. G. Berezkov munkáját: Be-rezkov, Ny. G.: Hronologija russzkovo letopiszanyija. Moszkva, 1963.
55. PSZRL T. II. 402–403.
56. PSZRL T. II. 404–406. F. Font Márta szerint a magyar király távozásának valószí-nűbb oka Manuel bizánci császár támadása volt, amelyről II. Géza Oroszországban értesült: F. Font Márta: II. Géza orosz politikája 1141–1152. Acta Universitatis Sze-gediensis de A. József nominatae, Acta Historica. T. LXVII. Szeged, 1980. 38. (a továbbiakban: F. Font).
57. PSZRL T. II. 408–416.
58. PSZRL T. II. 416–418.
59. PSZRL T. II. 418–419.
60. Az elnevezés leginkább B. A. Ribakov nevéhez fűződik, akinek ezzel kapcsolatos né-zetei a következőképpen foglalhatók össze. Mivel Kijev gyakran a „viszály almája” lett a fejedelmek között, a kijevi bojárok szerződést kötöttek velük, és bevezették a duumvitárus rendszerét, amelyet a 12. század második felében végig fenntartottak. A rendszer lényege az volt, hogy egyszerre két ellenséges fejedelmi ág képviselőjét hívták meg, és ezzel részben megszüntek a belháborúk, viszonylagos egyensúly állt be. Az egyik fejedelem, a rangidős Kijevben élt, a másik Visgorodban vagy Belgo-rodoban. Együtt indultak a hadjáratokba, és összehangoltan intézték a diplomáciai le-velezést: Ribakov 492.
61. PSZRL T. II. 422–428.
62. PSZRL T. II. 424–438.
63. PSZRL T. II. 440–446.
64. PSZRL T. I. 336–337., T. II. 446–454.
65. PSZRL T. II. 454–455, 461–468.
66. PSZRL T. II. 444., 455–456.
67. PSZRL T. II. 456–460.
68. PSZRL T. II. 469–478.
69. PSZRL T. II. 478–489.
70. Pasuto, V. T.: Vnyesnyaja polityika Drevney Ruszi. Moszkva, 1968. 168. (a továb-biakban: Pasuto)
71. PSZRL T. II. 450.
72. PSZRL T. I. 311; T. II. 315.
73. F. Font 35, 36.
74. PSZRL T. II. 360–362.
75. Pasuto: 172.
76. F. Font 36, 38. Vö. Pasuto 169.
77. PSZRL T. II. 394.
78. Presznyakov, A. Je.: Obrazovanyije Velikorusszkovo goszudarsztva. Petrograd, 1918. 32.
79. PSZRL T. II. 521.
80. PSZRL T. II. 340–341.

81. Paasuto: 189.
82. PSZRL T. II. 485.
83. PSZRL T. II. 520.
84. PSZRL T. I. 351–352, 355–357.; T. II. 520, 551–554; T. IX. Moszkva, 1965., 222–225, 228.
85. Pasuto: 198.
86. F. Font 37.
87. Az Olgovicsek bemutatása: Ribakov, B.A.: „Szlovo o polku Igoreve” i jevo szovremennyiki. Moszkva 1971. 107. Uő: Kijevszkaja Rusz...,490.
88. Poveszty Vremennih Let. Cs. I. M.–L., 1950, 389.
89. Pasuto: 205.
90. PSZRL T. II. 455.
91. Sz. A. Pletnyeva aki a kunok politikai történetét több szakaszra bontotta, szintén ezt állapította meg. Ismerteti: Szovjetszkaja isztoriografija Kijevszkoj Ruszi. L., 1978. 215.
92. PSZRL T. I. I. 377–383., 386–391., 431–432., 436–438., 455–458.
93. PSZRL T. II. 404.
94. PSZRL T. II. 479.
95. PSZRL T. II. 480–481., 485. Pasuto szerint Kanyevben megkísérelték, hogy közös orosz–úz–kun megállapodást kössenek: Pasuto 207. Ez azért meglepő, mert a forrás nem is említi az úzokat. A magunk részéről úgy véljük, Jurij Dolgorukij 1155-ben a kun–berendej viszály miatt próbált tárgyalásokat folytatni a kunokkal. Így értelmezte az eseményeket P. P. Tolocsko is: Tolocsko, P. P.: Kijevszkaja zemlja. In: Drevnyerusszkije knyazsesztva X–XIII. vv. Moszkva, 1975. 41.
96. Ráadásul a Kijevi Évkönyv összeállítója időnként egyszerűen egymás mellé rakta a rendelkezésre álló műveket. Így fordulhat elő például az, hogy Vlagyimirko hol a legjobb tulajdonságokkal rendelkező, hol pedig visszataszító jellemű fejedelemként jelenik meg előttünk: PSZRL T. II. 391., 454–455., 461–463.
97. PSZRL T. II. 394., 487.
98. Jurij Dolgorukij halála után Kijevben (és környékén) szuzdaliakat raboltak ki, és gyilkoltak meg: PSZRL T. II. 489. Ők nyilván a fejedelem druzsinájának tagjai voltak, s nem annyira Dolgorukij népszerűtlenségének áldozatai lettek, hanem annak, hogy a Kijevi Fejedelemség igazgatásában való részvételüket saját meggazdagodásuk forrásának is tekintették.
99. PSZRL T. XXIV. Petrográd, 1921. 77. A kapcsolat azonban távolról sem volt ilyen egyoldalú, hiszen Dolgorukij már évtizedekkel korábban, 1120-ban sikeres hadjáratot vezetett a volgai bolgárok ellen: PSZRL T. I. 292.
100. Jurij szuzdali lépéseinek bemutatása és értékelése: Makai 41–46.

JÁNOS MAKAI

Die Außenpolitik des Fürstentums Susdal in den 30–50er Jahren des 12. Jahrhunderts

Die Außenpolitik des Fürstentums Susdal war auch in den 30-50er Jahren des 12. Jahrhunderts in erster Linie die Außenpolitik des Herrschers von Susdal. Die drei wichtigen Elemente des Machtschemas gab es zwar in Nordostrußland, die Quellen heben aber die Rolle des Fürsten Juri Dolgoruki hervor.

Dolgoruki war vor allem um die Erwerbung von Kiew bemüht, seine Nowgorod-Pläne haben aber ebenfalls zu Konflikten geführt. Seine Nowgorod-Politik kann von zwei Gesichtspunkten aus betrachtet werden. Einerseits wollte er die Zahl der von ihm zu Steuerzahlung gezwungenen auf Kosten des Nachbarstaates erhöhen, andererseits wollte er durch die Erstärkung seines Einflusses auf Nowgorod die Positionen der Olgowitsche und der Mstislawitsche schwächen. Er hatte einen starken Trumpf (das Susdaler Getreide) in der Hand, trotzdem gelang es ihm nur zeitweilig, seine Söhne auf den Thron von Nowgorod zu setzen. Sein Versuch, die Streitkräfte von Nowgorod in den Kampf um Kiew miteinzubeziehen, scheiterte.

Juri Dolgorukki führte eine scheinbar erfolgreiche Politik im Süden, da er Kiew dreimal einnahm. Das Bild ist jedoch weniger günstig, wenn wir die Umstände erwägen. Von den drei größeren Schlachten gegen Isjaslaw, den Fürsten von Kiew, verlor er zwei. Zweimal mußte er nach einer kurzen Herrschaft schmachlich aus der Stadt am Dnepr-Ufer flüchten, zum dritten Mal wurde er wahrscheinlich vergiftet. Der Fürst von Kiew wehrte die Susdaler Angriffe dermaßen erfolgreich zurück, daß Juri bei seinem Tode (1154) genauso keine Gebiete in Südrußland besaß wie am Anfang des Kampfes um den Thron in Kiew (1149).

Die Kooperation mit den Kumanen war ebenfalls ein grundlegender Zug der Außenpolitik Juri Dolgorukis. Die Kumanen nahmen in den 30–70er Jahren des 12. Jahrhunderts äußerst aktiv an den altrussischen Innenkämpfen teil und der Krieg des Susdaler Fürsten um Kiew lief ja gerade in dieser Zeit. Juri nahm sie in mehreren Feldzügen in Anspruch.

Die Außenpolitik Dolgorukis beachtete nicht genug die Interessen Nordostrußlands, sie widerspiegelte vielmehr seine eigenen Ambitionen. Für den weiteren Aufstieg des Fürstentums Susdal war ein Herrscher nötig, der nicht nach der Fata Morgana des Kiewer Großherzogentitels jagt, sondern seine Kräfte den lokale Angelegenheiten widmet. Dieser Erwartung konnte Andrei, der Sohn und Nachfolger von Juri auch nur zum Teil gerecht werden.

JÁNOS MAKAI

The Foreign Policy of the Principality of Suzdal in the 1130–50's.

The foreign policy of the Principality of Suzdal from the 1130's to the 1150's was also primarily the foreign policy of the ruler of Suzdal. Although the three important elements of the power formula already existed in Northeastern Russia, the sources emphasize the role of ruling Prince Yuri Dolgoruki.

Dolgoruki wanted Kiev first of all, but his plans concerning Novgorod also resulted in conflict. His policies concerning Novgorod can be approached from two

aspects. On the one hand, he wished to increase the numbers of those who paid taxes to him at the expense of the neighbouring state and, on the other, by strengthening his influence in Novgorod, he wanted to weaken the positions of the Olgoviches and the Mstislaviches. He held a strong trump card (the corn of Suzdal), but even so he managed to get his sons on to the principal throne of Novgorod for brief periods only. His attempts to draw the Novgorod military into the fight for Kiev also failed.

Yuri Dolgoruki's southern policies were apparently successful since he took Kiev three times. The picture, however, is less favourable if the circumstances are viewed. He lost two of the three major battles he fought with Iziaslav ruling Prince of Kiev. Twice he had to flee ignominiously from Kiev after brief periods of reigning, and he was probably poisoned the third time. The ruling Prince of Kiev was so successful in repelling the frequent attacks from Suzdal that Yuri held no territories in Southern Russia when he died (1154) just as he had not at the commencement of the struggle for the Kievan throne (1149).

Cooperation with the Cumans was also a basic feature of the foreign policy of Dolgoruki. The Cumans took an active part in the Russian internal struggles in the 1130–70s, just when the Prince of Suzdal was fighting for Kiev. Their military forces were used by Dolgoruki in a number of his campaigns.

The foreign policy of Dolgoruki did not have the interests of Northeastern Russia in view, but reflected his personal ambitions. The Principality of Suzdal would have needed a ruler who would devote his energies to local affairs instead of chasing the shadow of the title of Grand Duke of Kiev. Yuri's son and successor, Andrei also failed to completely meet these expectations.